

การสร้างสรรค์การแสดงหุ่น กระบอกโนราประยุกต์ เพื่อเป็น สื่อการเรียนรู้การสอนศิลปะ การแสดงโนรา

The Creation of Adaptation Nora Puppet Theatre for
Learning the Arts of Nora Dance Theatre

ธนกรณ์ แสบอาย^{1*}

Thanaporn Saen-ai^{1*}

¹ อ., สาขาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

* Corresponding author: e-mail: maymae_drama@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความงานวิจัยสร้างสรรค์นี้ เรียบเรียงมาจากการทำโครงการวิจัยเชิงสร้างสรรค์แบบปฏิบัติการ ที่ผู้สร้างสรรค์และผู้เข้าร่วมโครงการ คือ นิสิตคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ได้แลกเปลี่ยนและพัฒนากระบวนการทำงานสร้างสรรค์หุ่นกระบอกโนราประยุกต์ร่วมกัน งานสร้างสรรค์นี้เป็นโครงการทดลองเพื่อหาแนวทางและเพิ่มช่องทางการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะการแสดงโนราให้กับเด็กและเยาวชน โดยใช้หุ่นเป็นสื่อการเรียนรู้

จากการศึกษาวิจัยสร้างสรรค์ครั้งนี้ กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงหุ่นกระบอกโนราประยุกต์ สามารถพัฒนาเป็นสื่อการเรียนการสอนเกี่ยวกับศิลปะการแสดงโนราได้ ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะการแสดงโนราให้แก่เด็กและเยาวชนทั้งที่มีพื้นฐานและไม่มีพื้นฐานทางด้านศิลปะการแสดง

คำสำคัญ: โนรา หุ่นกระบอก ร่วมสมัย

Abstract

This research article is based on the data from a creative research workshop, of which participants were the students of the Faculty of Fine Arts at Thaksin University. Both researcher and students help exchange and develop a process of creating a contemporary style of Nora puppet theatre. This creative research is a pilot project to search for a method and increase a channel in preserving as well as developing the arts of traditional Nora dance form to young generations, with the use of puppet theatre as a medium of instruction.

From this creative research, the researcher find that the process of creating Adaptation Nora puppet theatre can be a developed as an educational device in teaching the arts of Nora dance theatre, as well as can be an option of restoring and developing the arts of Nora dance theatre to the young people both with and without preliminary performing skill.

Keywords: Nora, Puppet, Adaptation

ผลงานสร้างสรรค์ประเภท ศิลปะการแสดง

แนวความคิด

โนรา เป็นศิลปะการแสดงทางภาคใต้ของไทย ที่มีลักษณะและรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ทั้งท่ารำ เครื่องแต่งกาย และดนตรี ซึ่งท่ารำโนรามืออยู่ด้วยกันหลายสาย แต่ละสายก็จะมีลีลาและท่ารำที่แตกต่างกันออกไป ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาท่ารำในสายตระกูลโนราขุนอุปถัมภ์นรากร (พุ่ม เทวา) ซึ่งมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ธรรมนิศ นิคมรัตน์ เป็นผู้สืบทอด สิ่งที่น่าสนใจของโนรา แตกต่างจากละครรำ ยกตัวอย่างเช่น 1. ท่ารำของโนราทั้งผู้ชายและผู้หญิงรำเหมือนกัน ลีลาท่า และการใช้เท้ามีการผสมผสานกันทั้งแบบตัวพระ ตัวนาง และแบบโขน 2. การใช้ลำตัวของโนราจะเป็นตัวเอส (S) คือหน้าอกต้องแอ่น แล้วดันสะโพกไปด้านหลัง 3. ท่ารำบางท่ามีการผสมผสานท่ากายกรรม เช่น การยกขามาพาดไว้ที่แขน 4. การตั้งวงบนจะต้องตั้งฉาก 90 องศา 5. มีการยืนและนั่งลงร่าอย่างรวดเร็ว 6. มีการกรีดนิ้วเพื่อความสวยงามในหลายๆท่า เป็นต้น ส่วนการแต่งกาย ก็จะใช้ลูกปัดเป็นส่วนประกอบสำคัญ เครื่องดนตรีที่ใช้วงโนรา ซึ่งมีทำนองเพลงที่ดูตื้น เร้าใจ

ที่มา : http://noratammanit.blogspot.com/p/blog-page_4735.html สืบค้น วันที่ 14 ส.ค. 55

ศิลปะการแสดงโนราในปัจจุบันยังคงได้รับความนิยมอยู่ในภาคใต้ ผู้ที่จะแสดงศิลปะโนราได้นั้น จะต้องใช้เวลาฝึกฝนที่ยาวนาน และมีวินัยในการฝึกที่เคร่งครัด ทำให้มีผู้ที่สนใจศึกษาทางด้านนี้ไม่มากนัก ซึ่งเด็กและเยาวชนทั่วไปอาจเคยได้รับชมการแสดง แต่ไม่เคยได้เรียนรู้ หรือสัมผัสกับการแสดงโนราเลย เพราะรู้สึว่าเป็นเรื่องไกลตัว และยากที่จะฝึกฝน ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการหาวิธีที่จะทำให้เด็กและเยาวชนทั่วไปสามารถเรียนรู้ และเข้าใจพื้นฐานทางด้านศิลปะการแสดงโนรา ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกใช้หุ่นกระบอกมาเป็นสื่อกลางการเรียนรู้ศิลปะ

การแสดงโนรา สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกหุ่นกระบอก เพราะหุ่นกระบอกเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของไทย สามารถนำมาดัดแปลงให้เหมาะกับการแสดงโนราได้ มีกระบวนการสร้างสรรค์ที่ไม่ซับซ้อน ต้นทุนในการผลิตไม่สูง สามารถทำขึ้นเองได้ และที่สำคัญหุ่นกระบอกสามารถดึงดูดความสนใจต่อเด็กและเยาวชนได้เป็นอย่างดี

การศึกษาครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานทดลองสร้างสรรค์ที่ผู้วิจัยต้องการสร้างอีกหนึ่งทางเลือกให้กับเด็กและเยาวชนทั่วไปได้มีโอกาสเข้าใจ เข้าใจ และสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงและถ่ายทอดศิลปะการแสดงโนรา โดย ผู้วิจัยทดลองสร้างสรรค์หุ่นกระบอกโนราประยุกต์ เพื่อเป็นแนวทางในการใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนแนวอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะการแสดงโนรา ผู้วิจัยเลือกศึกษากระบวนการสร้างสรรค์การแสดงหุ่นกระบอกโนรา จากเรื่อง พระสุธน-มโนราห์ ตอน พรานบุญจับนางมโนราห์

วัตถุประสงค์ของการผลิตผลงานสร้างสรรค์

ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์การแสดงหุ่นกระบอกโนราประยุกต์ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสื่อการเรียนการสอนเกี่ยวกับศิลปะการแสดงโนรา

กระบวนการของการผลิตผลงานสร้างสรรค์

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้สร้างสรรค์ได้ทดลองสร้างสรรค์หุ่นกระบอกโนราประยุกต์ร่วมกับนิสิตชั้นปีที่ 1 - 4 คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ลักษณะของการศึกษาและสร้างสรรค์ผลงาน เป็นแบบการแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นและทดลองทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและนิสิต การทำงานแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ส่วนที่ผู้สร้างสรรค์ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

1.1 ศึกษาเกี่ยวกับหุ่นกระบอกไทย โดยการศึกษาที่มาและ พัฒนาการของหุ่นกระบอกไทย รวมถึงรูปแบบและลักษณะของหุ่นกระบอกไทยในปัจจุบัน

1.2 ศึกษาเกี่ยวกับศิลปะการแสดงโนรา โดยเน้นศึกษาท่ารำโนราสิบสองท้าวของสายตระกูลโนราขุนอุปถัมภ์นารากร (พุ่ม เทวา)

2. ส่วนที่ผู้สร้างสรรค์ศึกษาร่วมกับนิสิตคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

2.1 บทละคร ผู้สร้างสรรค์เลือกเรื่องที่จะนำมาทดลองสร้างสรรค์ คือ เรื่อง พระสุธน-มโนราห์ ตอน พราน บุญจับนางมโนราห์โดยใช้โครงเรื่องของกรมศิลปากร แบ่งการสร้างบท

ออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 นำบางส่วนของกรมศิลปากรมาดัดแปลง เช่น การปรับเปลี่ยนภาษาจากภาษากลางเป็นภาษาใต้ ส่วนที่ 2 คือ แต่งบทใหม่เพิ่มเติม หลังจากนั้นผู้สร้างสรรค์นำบทละครมาจัดวางปรับให้เหมาะสมกับการแสดง และนำบทให้นิสิตลองพากย์ ขับร้อง และเจรจาตามบทอีกครั้ง ซึ่งนิสิตที่เป็นผู้พากย์จะปรับบทพูดอีกครั้งเพื่อความถนัดและความคล่องต่อการพากย์ ขับร้อง และเจรจาของตน ส่วนที่ 3 เป็นบทต้นสด โดยให้นิสิตที่เป็นผู้พากย์นั้น พากย์ และเจรจาตามสถานการณ์ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ตอนนั้น เช่น การพากย์โต้ตอบกับคนดู เป็นต้น

2.2 ด้านการแสดง ผู้สร้างสรรค์ทำงานร่วมกับ นิสิตชั้นปีที่ 1 – 4 ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ที่มีพื้นฐานทางด้านโนราน้อย ปานกลาง และค่อนข้างมาก ซึ่งทุกกลุ่มจะศึกษากระบวนการสร้างหุ่น การเชิดหุ่น และการสร้างสรรค์ท่ารำในการแสดงร่วมกัน

2.3 องค์ประกอบของการแสดง

- ทางด้านดนตรี ผู้สร้างสรรค์ทำงานร่วมกับวงดนตรีโนรา ของมหาวิทยาลัยทักษิณ ซึ่งการแสดงจะใช้ดนตรีบรรเลงสด โดยจะต้องมีการนัดจังหวะกับนักดนตรี อธิบายเรื่องราว และเหตุการณ์ในเรื่อง

- ทางด้านฉาก ผู้สร้างสรรค์ทำงานร่วมกับ นิสิตสาขาทัศนศิลป์ ชั้นปีที่ 3 โดยผู้สร้างสรรค์บอกความต้องการหลัก ลักษณะ และรูปแบบการแสดง แล้วให้นิสิตทดลองออกแบบ หลังจากนั้นให้นิสิตทดลองทำฉากจริง

กระบวนการทดลองสร้างสรรค์การแสดงหุ่นกระบอโนรา ร่วมสมัย

ผู้สร้างสรรค์แบ่งการสร้างหุ่นกระบอโนราเป็นสองส่วน คือ

ส่วนที่ 1 คือ ส่วนที่สั่งทำแบบสำเร็จรูป ได้แก่ เทร็ดโนราหัวหุ่น และมือหุ่น

ส่วนที่ 2 คือ ส่วนที่ได้สร้างสรรค์ ได้แก่

- ลำตัว ทำจากท่อพีวีซี
- ไหล่ใช้ลวดมัดขนานระหว่างท่อพีวีซี ใช้ไม้ไผ่ขนาดเล็กตามเพื่อความแข็งแรง
- เสื้อของหุ่นกระบอ ใช้ผ้าทอเกาะยอสีเข้ม (ผ้าประจำจังหวัดสงขลา) ตัดเป็นชุดโนรา
- เครื่องประดับ ร้อยลูกปัดเลียนแบบชุดโนราแต่ย่อส่วน สวมเล็บ แต่ไม่ใส่หางโนรา(หางหงส์)

กระบวนการทดลองสร้างโรงและฉากหุ่นกระบอก

โรงหุ่น

- ในการสร้างโรงหุ่น ผู้สร้างสรรค์จะคำนึงถึงการขนย้ายเป็นหลัก โดยต้องสามารถนำไปจัดแสดงและสามารถติดตั้งได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว

- ขนาดของโรงหุ่น ผู้สร้างสรรค์ก็จะคำนึงถึงระยะสายตาที่ผู้ชมมองเห็นได้โดยง่าย

ฉากหุ่น

ผู้สร้างสรรค์แบ่งฉากหุ่นออกเป็น 2 ส่วน คือ

- 1. ส่วนด้านหน้าที่จะเป็นฉากบังไม่ให้เห็นตัวและขาของผู้เชิด ขนาดความสูง 3 เมตร ยาว 6 เมตร

- 2. ส่วนด้านหลังจะใช้ผ้าสีดำปิด เพื่อบังไม่ให้เห็นหน้าผู้เชิดในขณะที่เชิด

- ระยะห่างระหว่างของฉากด้านหน้ากับด้านหลังขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความถนัดของนักแสดงสามารถขยับเข้ามาชิดหรือขยับออกได้

กระบวนการเชิดหุ่นกระบอก

ผู้สร้างสรรค์ได้ฝึกซ้อม และพัฒนาร่วมกับนิสิต โดยให้นิสิตเป็นผู้เชิดในการแสดง ซึ่งผู้เชิดจะเชิดหุ่นให้มีท่าทางและการร่ายรำแบบโนรา แต่แสดงให้ผู้ชมเห็นเพียงครึ่งตัวเท่านั้น ส่วนล่างของตัวหุ่นนั้นใช้ฉากบังไว้ไม่ให้ผู้ชมเห็น ผู้ชมจะเห็นท่าร่ายของหุ่นเพียงแค่ส่วนมือ และลำตัวของหุ่นเท่านั้น ผู้เชิดจะเป็นผู้เจรจา และในบางครั้งก็ขับร้องแทนตัวหุ่นที่ตนกำลังเชิดอยู่

หุ่นกระบอก 1 ตัว ใช้ผู้เชิด 2 คน เนื่องจากทดลองเชิดหุ่นกระบอกแบบโบราณแล้ว ค่อนข้างยาก เนื่องจากท่ารำนโนราที่มีลักษณะที่แตกต่างจากท่ารำแบบละครรำ ดังนั้นการทดลองเชิดแบบนี้จะทำให้ท่าร่ายของหุ่นกระบอกโนรามีความสวยงามมากกว่า และผู้เชิดใช้ระยะเวลาหัดเชิดได้สั้นกว่า ความยากของการเชิดคือ การที่ผู้เชิดทั้ง 2 คน ต้องเชิดหุ่นให้เหมือนใช้คนเดียวเชิด และเชิดหุ่นให้เหมือนมีชีวิต

ภาพการทดลองเชิดหุ่นกระบอกโนรา โดยคนข้างหน้าจับ
แกนลำตัว คนข้างหลังบังคับแขนทั้งสองข้าง

ภาพการทดลองเชิดหุ่นกระบอกโนรา โดยคนด้านซ้ายมือ
ซ้ายจับแกนลำตัว ส่วนมือขวาบังคับแขนหุ่นข้างขวา ส่วนคน
ด้านขวาบังคับแขนหุ่นข้างซ้าย

ผลงานสร้างสรรค์

กระบวนการนำเสนอ

ผลงานทดลองสร้างสรรค์หุ่นกระบอกโนราประยุกต์ เพื่อเป็นสื่อการเรียนการสอน ศิลปะการแสดงโนรา เรื่อง พระสุธน-มโนราห์ ตอน พรานบุญจับนางมโนราห์ (คล่องหงส์) ได้นำเสนอผลงานสร้างสรรค์ในโครงการออกแบบสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงสู่ประชาคมอาเซียน ในวันที่ 17 สิงหาคม 2555 ณ ห้อง 322 – 326 อาคาร 3 มหาวิทยาลัยทักษิณ โดยการนำเสนอครั้งนี้ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิ 4 ท่าน ได้แก่ ศาสตราจารย์ กิตติคุณ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์, รองศาสตราจารย์พรรัตน์ ดำรุง, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์ และอาจารย์จิณ ฉิมพงศ์ เป็นผู้ให้ข้อเสนอแนะ และคำแนะนำ เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สร้างสรรค์นำผลงานไปพัฒนาต่อไป

ภาพการแสดงหุ่นกระบอกโนราห์ร่วมสมัย เรื่อง พระสุธน-มโนราห์
ตอน พรานบุญจับนางมโนราห์ (คลังหงส์)

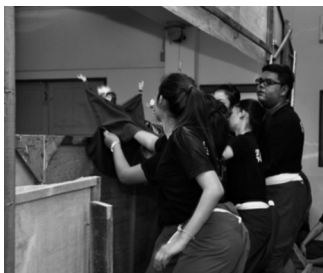
นางมโนราห์ทั้ง 7 พระองค์

ภาพนางมโนราห์
กำลังรำรำ

ภาพพรานบุญ
จับนางมโนราห์

ภาพนักแสดงกำลังเชิดหุ่น
กระบอกโนราห์

ภาพนักดนตรีวงโนรา

ผลการศึกษา

จากกระบวนการสร้างสรรค์หุ่นกระบอกโนรา สามารถทำให้กลุ่มนิสิตที่เข้าร่วมทดลองสร้างสรรค์รวมทั้งตัว ผู้สร้างสรรค์เอง ได้เรียนรู้และเข้าใจศิลปะการแสดงมากขึ้น ทั้งเรื่องท่ารำโนราจากกระบวนการคิดท่ารำสำหรับหุ่นกระบอกโนรา เรียนรู้เรื่ององค์ประกอบของเครื่องแต่งกายโนราจากการสร้างหุ่นกระบอกโนรา และเรียนรู้ดนตรีโนรา โดยสามารถฟังทำนอง และจังหวะโนราที่ใช้ในการแสดงได้

ลักษณะการแสดงหุ่นกระบอกโนราห์ร่วมสมัย ผู้สร้างสรรค์ได้ค้นพบวิธีการเชิดหุ่นแบบใหม่ ที่มีความเฉพาะสำหรับการเชิดหุ่นกระบอกโนรา และวิธีการสร้างงานที่ผสมผสานความรู้หลายๆ ศาสตร์ ทั้งทางด้านโนรา นาฏศิลป์ไทย และละครเวทีที่มาจากกลุ่มนิสิตที่เข้าร่วมทดลองสร้างสรรค์ และตัวผู้วิจัยเอง

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาและทดลองปฏิบัติ การสร้างสรรค์หุ่นกระบอกโนราประยุกต์สามารถใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนศิลปะการแสดงโนราได้ไม่ว่าเด็กและเยาวชนจะมีพื้นฐานทางด้านโนราหรือไม่ เมื่อผ่านกระบวนการศึกษาแล้วทุกคนสามารถเข้าใจพื้นฐานทางด้านศิลปะการแสดงโนราได้ ไม่ว่าจะเป็นท่ารำ เครื่องแต่งกาย และดนตรี ซึ่งกระบวนการศึกษาใช้ระยะเวลาไม่นาน การศึกษาไม่ยากมากนัก ส่งผลให้เด็กและเยาวชนเกิดความสนใจในการศึกษาศิลปะการแสดงโนราต่อไป

ส่วนครูหรืออาจารย์ทั่วไปสามารถนำกระบวนการสร้างสรรค์หุ่นกระบอกโนราประยุกต์ไปใช้ประกอบการสอนได้ ถึงแม้จะไม่มีความรู้ทางด้านโนรา หรือมีแต่ไม่มากนักก็สามารถศึกษาและนำไปสอนต่อได้ ซึ่งใช้เวลาศึกษาไม่นานและสามารถนำไปประยุกต์หรือดัดแปลงให้เหมาะสมกับการสอนของตนได้ ส่วนครูหรืออาจารย์ที่มีความรู้ทางด้านโนราค่อนข้างมากก็สามารถนำหุ่นกระบอกโนราไปประยุกต์ หรือดัดแปลงให้มีความสวยงามมากขึ้นได้นอกจากนี้การสร้างสรรค์หุ่นกระบอกโนราประยุกต์ยังสามารถนำไปประยุกต์และบูรณาการการสอนในรายวิชาต่างๆได้ เช่น วิชาภาษาไทยก็สามารถนำเรื่องราวในวรรณคดีไทยเรื่องอื่นๆ มาแสดงได้, วิชาคณิตศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ ก็สามารถนำกระบวนการสร้างหุ่นเข้ามาประกอบการศึกษา เช่น การคำนวณขนาดของหุ่น การเลือกใช้วัสดุ เป็นต้น หรือวิชาภาษาอังกฤษ ก็สามารถให้นักเรียนหรือนิสิต พากย์และเจรจาเป็นภาษาอังกฤษ เป็นต้น

การศึกษาศิลปะการสร้างสรรค์หุ่นกระบอกโนราประยุกต์ เพื่อเป็นสื่อในการเรียนการสอนศิลปะการแสดงโนรา ในครั้งนี้เป็นงานทดลองเพื่อเพิ่มทางเลือกในการเรียนการสอน การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะการแสดงโนรา ซึ่งผู้วิจัยก็จะทำการศึกษาเพิ่มเติม เพื่อพัฒนาเป็นสื่อการเรียนการสอนและกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพที่มากขึ้นต่อไป

ภาพหุ่นกระบอกโนราประยุกต์
ประกอบไปด้วย นางมโนราห์ทั้งเจ็ด และพรานบุญ

คำขอบคุณ

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์ ประธานสาขาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยทักษิณ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะการแสดงโนรา ที่ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือผู้สร้างสรรค์มาโดยตลอด

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, สำนักงาน. **หุ่นไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. 2552.

จักรพันธุ์ โปษยกฤต. **หุ่นไทย**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์. 2529.

ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์. **เอกสารประกอบการสอนรายวิชาโนรา 0607241 โนรา 2 (การรำสิบสองท่า)**. มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ศักดิ์ดา ปั่นเหง่งเพชร. **รายงานการวิจัย การศึกษาพัฒนาการหุ่นกระบอกไทย : สื่อพื้นบ้านในภูมิภาคตะวันตก**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศิริวัฒนา. 2535.